

МИСТЕЦЬКІ СТУДІЇ ЯКОВА СТРУХМАНЧУКА В ПАРИЖІ

Митрополит Андрей Шептицький виховав плеяду видатних мистців, які плідно працювали в мистецтві Галичини на поч. ХХ ст. Одним з таких художників був Яків Струхманчук. У статті окреслено взаємні стосунки цих обох видатних осіб в культурі і мистецтві України. Подано листи художника до Митрополита.

Ключові слова: Митрополит Андрей Шептицький, Яків Струхманчук, мистецтво, освіта.

Листи художників до Митрополита Андрея Шептицького є надзвичайно цікавим і цінним джерелом для дослідників мистецтва початку ХХ століття. В Центральному Державному Історичному архіві у Львові зберігаються листи до Митрополита від Михайла Бойчука [1], Юліяна Макаревича [2], Модеста Сосенка [3], Миколи Анастазієвського [4], Миколи Федюка [5], Василя Дядилюка [6], Михайла Паращука [7] та інших.

Серед цієї численної переписки особливе місце займають листи від Якова Струхманчука [8], які до певної міри, читаються як літературний твір. В них є деякі спостереження над методами викладання мистецьких дисциплін, своєрідний аналіз калейдоскопічного художнього життя Парижа початку ХХ століття, свідком якого був Яків Струхманчук.

Окремі міркування молодого художника, який мав можливість вчитися в Європі завдяки Митрополиту Шептицькому, актуальні й сьогодні. Та, безперечно, в цих листах в першу чергу постає особа самого Митрополита, неприхована та щира любов і повага до нього.

Яків Михайлович Струхманчук народився 10 серпня 1884 року в селі Росохуватець на Тернопіллі. Навчався в Краківській Академії Красних мистецтв протягом 1906 – 1910 років та мистецьких академіях Парижа. Саме цей період навчання в Парижі з 1911 по 1913 рік охоплює переписка Якова Струхманчука з Митрополитом Андреем Шептицьким.

Кілька років після мистецьких студій Струхманчук працював на посаді вчителя рисунку в Перемишлі. З 1920 року він приїхав на Радянську Україну, малював портрети, ілюстрації, карикатури тощо. В 1938 році Яків Струхманчук був репресований [9; 561].

Фрагменти з листів мистця до Митрополита зі збереженим стилем і правописом оригіналів, зацікавлять не лише художників, науковців, викладачів, студентів, церковних діячів, але й широке коло читачів.

від 17.11.1911 року

Ваша Ексселенція !

Полагодивши вступні клопоти, засягаю всіляких інформацій щодо того, як мені тут уладнатися. Щодо державної академії, то я успів засягнути докладних інформацій, один з моїх знайомих артистів обіцяв мені

в тих днях вивідатися про все. Поки що знаю тільки те, що з весною буває конкурс на прийняття нових учасників. Треба здавати іспити і досить важко перейти, бо звичайно зголошуючихся дуже багато, а приймають мало.

При тім, не знаю чому, державна академія не має в кругах молодих артистів доброї слави. Багато вчаться по приватних академіях, з яких декотрі мають свою вироблену марку.

Земляків артистів цього року зовсім нема.

Багато мороки маю з своїм прізвищем. Французи ніяк не можуть прочитати його так як написано.

від 6.3.1911 року

Модернізм і імпресіонізм так захоплюють всіх, що не хочуть чути про науку в академії. Всі малюють на синьо і зелено аж страшно, всі стилізують, всі нехтують рисунком і зовсім не роблять собі нічого з того, чи нога, яку нарисують, подібна до ноги, чи до копита...З іншого боку старі академісти не бачуть нічого поза рисунком.

від 7.3.1911 року

Я по якимсь часі пришлю Вашій Ексцеленції щось із своїх праць, щоб Ваша Ексцеленція змогли осудити о скільки і в яким напрямі подіяла на мене школа. Якби здалося, що зробив замалі поступи, або що попадаю в якусь шкідливу манеру, то я дуже радо після бажання Вашої Ексцеленції зміню школу.

від 16.4.1911 року

Поза школою працюю і дома, і пізніше думаю постудіювати дещо із старих майстрів в музею, бо це властиво може дати артистові якесь поняття про штуку, а головне про техніку малярську.

від 3.5.1911 року

З нової академії я досить вдоволений. Крім щотижневої коректи одного професора, раз у місяць приходить другий професор і критикує студії учнів. В своїх працях я дійсно бачу, що поступаю, набираю щораз більше сміливости в орудуванні пензлем і оперуванні фарбами. Словом зачинаю щораз більше вірити в себе.

Тут тепер сезон вистав: весняний салон, вистава декораторів, рисівників, гумористів і величезна вистава «незалежних». Найцікавіша є безперечно ця остання, де виставляє хто хоче і що хоче, без журі і без нагород. До 8000 образів в 60-ти залах. Та на цій величезній виставі окрім речей, де видно, що творець їх чогось шукає, намагається розв'язати якісь проблеми в штуці, відкрити щось нового, деякі речі прямо гинуть у величезній масі страшних мазанин, здебільшого беруть глядача оригінальністю нераз досить дешевою.

Публіка, властиво, бавиться знаменито, оглядаючи ці плоди людської оригінальності, бо і різноманітність тут така, що голова може розболіти, найрізноманітніші способи техніки або й брак якої небудь техніки; малюнки такі, які малюють діти малі, зовсім примітивні, або наслідування всіляких

стилів можливих і неможливих. Не диво, що для молодих людей, що ще не мали часу чогось навчитися, це щось дуже спокушаючого бути прийнятим на виставку.

Минулого року великий інтерес серед прихильників нового напрямку викликали візантійські примітиви, як найновіший винахід, та цього разу зникли зовсім з вистави.

від 24.5.1911 року

Маю тепер товарища українця, різьбара М.Гаврилка, що приїхав на якийсь час, щоб побачити Париж, він записався також до одної з приватних академій. Тепер якимось відрадніше удвох. Він ходить по Парижу у вишиваній сорочці, з гуцульським топірцем і гуцульською торбкою через плечі – для французів велика атракція.

від 18.8.1911 року

Малюю пейзажі в околицях Парижу.

від 5.9.1911 року

Дотепер я намалював вже кілька пейзажів – головню шкіци і чим більше малюю, тим більше краси віднаходжу в тій області, яку я досі майже занедбував.

Малярів тут не дуже багато, так що місця до малювання можна найти, хоч часами на одній дорозі, що корч то малярі; і дилетанти акварелісти, а головню дами з полотнами як двері.

від 20.9.1911 року

Віддихнувши на селі я перший раз вертаю до міста з колекцією пейзажів. Погода була гарна, тепер зачалися холодніші дні і дощі. В Парижі приближається сезон осінніх вистав, велика інтернаціональна вистава і звичайна «незалежних», можна буде подивитись винахідливість французьких модерністів і примітивістів найновіших напрямків.

В «Merkure de France» мій дотеперішній професор Emile Bernard помістив статтю про банкрутство імпресіонізму. Сам поміркований імпресіоніст закидає теперішнім імпресіоністам, що вони в своєму поході загналися аж так далеко, що усунувши світлотінь, в супереч правам натури, де світло яко контраст загальній темності, виділяє всі предмети; нехтуючи тоном, віддаючись враженню як яскравими контрастами кольору, деформують предмети в своїх образах до тієї степені, що ані форм, ані контурів представлених предметів не годен дошукатися.

Я тому аж стільки пишу про цю статтю, що я цілком згідний в своїх переконаннях зі словами мого професора. Серед цієї мішанини напрямів і поглядів, де багато молодих людей прямо тонуть, являється (ця стаття) неначе дороговказом. Така стаття більше користі може принести учневі, ніж цілорічна коректура в академії, і я це можу сказати про себе.

В академії поза звичайними зауваженнями і вказівками різниця між професорами невелика: один дає цілковиту свободу учневі, а другий

вимагає щоб робити певною властивою йому манерою. Для учня, що дійсно добре шукає в своїх працях, коректа має лиш чисто формальний характер, але коли учень знає погляди професора, його думки, тоді і коректа набирає іншого значення. Зовсім природньо, що тут в приватних академіях а ще до того чужинцеві дуже важко зійтись ближче з професором так, що в блуканинах за пошукуванням правдивої дороги кожний є залишений самому собі. Не говорю про академію державну, де все йде старою традиційною манерою.

Перепрошую Вашу Ексцеленцію, що розписуюся так поширено, але я хочу бути постійним в тім, що обіцяв в перших моїх листах, іменно щоби Ваша Ексцеленція знали мої переконання і погляди в цій області, де в своїх знаннях так Вашій Ексцеленції зобов'язаний.

від 8.10.1911 року

Хочу написати Вашій Ексцеленції про своє враження від «осіннього салону».

Більшість речей на цій виставці в модерному дусі, головно пейзаж, можна сказати, що декоративне мистецтво переважає. Сильно представлені примітиви всякого роду і декілька візантійських, але атракцією всієї вистави становлять т. зв. «кубісти». Зовсім нова проява, які все малюють чотирикутними плямами, звідки і дано їм назву. Це вже щось, на що треба не мало фантазії. Зрозуміло, що рисунок, всілякі поняття чи то перспективи, чи навіть декоративности відхилені. Портрет чи пейзаж – одне й те ж, полотно заповнене квадратами різної величини, темнішими і якимось іншими. В окремому залі, який їм надано, публіка товпиться з цікавості і бавиться, розв'язуючи ці рисункові загадки.

від 22.11.1911 року

Надсилаю фотографії своїх робіт ходять мені про те, щоб Ваша Ексцеленція бачила мої речі, тому, що Ваша Ексцеленція, даючи мені цілковиту свободу в виборі школи, поклали на мене довір'я, що я чесно з цієї свободи скористаю. Отже моїм обов'язком доказати, що я заслуговую на це довір'я.

Я свідомий того що в моїх працях багато недоліків. Мої студії занадто скурпульозні, без розмаху і впевненості, занадто може фотографічні, з хибами кольоризації. Велика кількість півтонів робить їх мало живими і монотонними. Але надіюся, що тільки цією дорогою, безвпинною працею і скурпульозним студіюванням, оскільки вроджені здібності дозволяють, можливо, досягнути і решту.

Посилаючи ці речі, осмілюся мати надію, що Ваша Ексцеленція, хоч частково найдуть в них підтвердження моїх слів в попередніх листах і не відмовлять мені кількох слів, які упевнили б мене, що напрям в моїх студіях вдовольняє Вашу Ексцеленцію.

Дуже прошу пробачення за подібні претензії, але для мене опінія Вашої Ексцеленції про мої студії має велику моральну вартість, бо я можу після цього бути певним, що не даремно користаюся добродійством і довір'ям Вашої Ексцеленції.

Залишаюся з надією, що ці спроби моїх праць викличуть у Вашої Ексселенції тільки позитивне враження.

від 23.10.1911 року

Крім професора, що стало веде коректу, від часу до часу, навідується до нашої академії ще професор делегований мабуть збором професорів, для т. зв. критики студентів. Він обговорює вже скінчені праці, даючи багато всіляких рад і вказівок. Минулого тижня був якраз цей професор з цією метою.

При моїй останній студії затримався досить довго, приділив кілька технічних вад, висказав вдоволення що я вживаю при малюванні не багато кольорів, казав трактувати річ загально більше як, як масу, за підставу брати тільки світло і тінь.

Увагу звертати на рисунок не зовнішніх ліній, а маси цілої. Праця подобалася йому, тому що серйозно студійована. Про саму студію сказав, щоб я далі продовжував в тім напрямі робити, бо ця річ не зла. Я й сам помічаю, що з технічного боку що раз легше даю собі раду.

Дома працюю над краєвидами, які перемальовую зі шкіців, що при віз з села. Це мої перші твори в цьому напрямку. Якщо щось доброго з того вийде, то буду мати вже дещо, щоб виставитись колись. Тут в Парижі можна би виставити в салоні «Independants» де нема журі, але я чогось встидаюся там дебютувати, краще почекати і зробити щось доброго, ніж виставляти мазанини без вартости.

від 28.11.1911 року

Отримав листа від Вашої Ексселенції. Тих кілька слів ошчасливили мене більше ніж найбільша нагорода. Одне це, що Ваша Ексселенція мною вдоволені, додали мені більше заохоти в дальшій стремлінню ніж найбільші похвали професорів, не знаю яким способом зумію віддячитися Вашій Ексселенції за всі не лише матеріальні, але передовсім матеріальні добродійства, яких Ваша Ексселенція не скупляться для мене.

У нашій академії проводить на нашім курсі коректу новий професор – Lucas (Лукас), один з найвизначніших малярів, член журі в «Салоні». Його вказівки і уваги незвичайно цікаві.

Він займається учнями багато, тільки має стремління накидувати свою манеру, навіть диктує, яких фарб треба уживати. Скористатися однак у нього можна багато, бо він знаменитий колорист. Другий професор, що приходить раз у місяць – не знаний артист.

від 18.12.1911 року

Студіюючи і працюючи тут я багато цінного придбав собі, одначе повторюються в моїх працях деякі хиби, які прямо важко поконати. З початку я, малюючи, клав кольори, що не в'язалися з собою. Поволі я визволився від цього модернізму і почав гармонізувати кольори так, щоб вони зливалися з собою в цілість, і попав у другу хибу.

Наслідком обережності і цього свідомого приневолення я вічно гармонізував і ослабляв тони так, що вийшло в моїм малюванні забагато нездецидованих півтонів, з чого знову треба буде визволятися.

Це якраз закинув мені професор і при послідній роботі сказав, що працюючи і шукаючи ми виробляємо в собі волю, але краще є, щоб уникнути цієї нездецидованості, закладати малюнок так відразу і швидко кольорами, які складають найперше враження, бо це виробляє колористичний смисл. Моє малювання як він висловився, є занадто помірковане, за багато розважне. Цей професор подобається мені тому, що вміє найти і підмітити те, що якраз учневі не вистарчає, і це рідкість в Парижі, де коректу ведеться шаблонно.

Місяць січень є дванадцятим місяцем мого в Парижі.

від 10.1.1912 року

Теоретично студіюю тепер сучасну французьку штуку, читаю збірку статей про паризькі вистави з перших часів виступу імпресіоністів. Автор є ворогом академічного мистецтва, з дуже субтельним розумінням штуки і завзятий прихильник правди в цій речі. Ці лекції помагають мені незвичайно орієнтуватися в напрямках сучасних малярів.

від 27.1.1912 року

В різних школах студіювати є дійсно цікавим, нераз можна почути погляди зовсім різні щодо малярства. Коли в Кракові говорено, що передовсім треба зробити, малюючи модель, добрий рисунок, відтак зачинати якими небудь фарбами і звертати головну увагу на тон, а колір вже сам прийде, то тут вимагають зовсім чого іншого. Відразу класти здецидовані вальори кольорів, оперувати головню цілими площами світла і тіни, шукати об'єму, а не лінії.

Я поки що намагався передати модель по можливості вірно, тепер в послідних речах почав робити іменно контрастами колористичних вальорів світла і тіни і це додає дійсно малюнкам життя.

Та я не зовсім згідний з поглядами свого професора. Я думаю, що лінія це найголовніша прикмета не лише композиції, але навіть звичайних портретів. Позбутися лінії, значить позбутися рисунку. Я особливо чую форму, яку і намагаюся передати саме лінією.

Читаючи збірку критичних статей про салон 1880 року, я найшов незвичайно цікаву річ. Ми у нас звикли вважати Матейка великим майстром, чимось майже не осягненим, і хоча Віткевич досить багато закидує його «Битві під Грюнвальдом», то все таки з певним респектом перед його талантом.

Тут була ця річ виставлена в 1880 року. Якщо й у Матейка не находить критика прикмет, то звичайного смертника прямо розпука огортає перед таким важким званням як малярство. Щоправда автор цієї критики ворог академізму, а зокрема баталістів.

Для мене це все надзвичайно цікаве, це цікаві доповіді до історії мистецтва. Ця книжка інформує знаменито про малярство кінця XIX століття.

від 19.2.1912 року

В останніх часах виринула ще одна новість в мистецтві: італійські «футуристи». Ці йдуть ще далі чим «кубісти». Образи їх це сіканина в повнім цього слова значінню, найнеможливіші кольори, на образах вже

не можливо зорієнтуватися так переповнені різнобарвними променями і кусниками людських постатей. Нічого їх вже не в'яже і кусок голови і якась відірвана рука або голова з одним оком – щось, що вже далі не йде.

Портрети виглядають неначе зліплені з різнобарвних кусків паперу. А що цікаво, то те, що на образі на карточці увага для публіки, що треба прижмурювати очі. До каталогу додана ціла стаття про цей напрям і про його змагання. Цікаво, що люди ці вважаються якимись революціонерами в штуці, і трактують себе дуже поважно.

Дома я працюю собі над проектами композицій і читаю вечорами.

від 21.3.1912 року

Професор Lucas (Лукас) перейшов до нової академії, де з ним перенеслися майже всі учні. Я, хоча в деяких речах, не погоджуюся з професором, однак хочу й надалі під ним працювати, позаяк він трактує річ способом новішим і відмінним від перестарілих академічних способів. І я гадаю, що малювати він може навчити.

Тут є тепер вже й зовсім модерні академії, де відразу вчать малювати декоративно. Останніми часами навіть т. зв. «кубісти» заложили свою академію.

Крім портрету старого чоловіка, що тепер закінчую і яким я доволеній більше ніж якою небудь іншою річчю, що робив тут, я намалював собі і одну композицію, де попробував своїх сил в тім напрямі. Ця річ більша, хоч звичайно, як проба, без претензій.

від 21.4.1912 року

Під впливом свого професора я почав від недовго малювати троха більше контрастами чим давніше і шукати кольору, і нахожу що це надає моїм студіям більше характеру.

Роблю багато шкіців фарбами і це має свої позитивні наслідки, бо вже послідні мої речі більше здецидовані в кольорі. Навіть професор посліднього разу дуже мало що найшов закинути моїй праці.

Тепер маємо виставу «незалежних», що презентується цього року незвичайно нужденно, вже й критика не багато писала і публіка мало цікавиться.

Переважно окрім богомазів початкуючих, маса найрізноманітніших примітивістів, «кубісти» і найновіша атракція: «футуристи», що намагаються відтворити рух і малюють людей з одним оком і двома головами, а коней з безчисленным числом ніг.

В Страсний тиждень на Богослуженнях в деяких церквах співали знамениті хори і грали оркестри «ораторії», церкви були переповнені. Я перший раз чув чудову церковну музику.

від 26.4.1912 року

Ваша Ексцеленція !

Вислані мені телеграфічним переказом гроші визволили мене. Тепер по врегулюванню своїх справ маю намір виїхати для відпочинку до батьківщини.

Буду почуватися щасливим, коли зможу особисто зложити Вашій Ексцеленції подяку за ширю підмогу і опіку, а разом з тим виказатися конкретними оwoчами своїх студій, що передовсім зможуть дати поняття про те, наскільки я тут скористався і чоґо навчився.

Щодо праці і добрих намірів не можу собі нічоґо закинути, навіть послідніми часами мимо прикрих обставин я працював дома головно над портретами. Щодо іншого, що залежить від вроджених здібностей і що є річчю важнішою, я вже сам судити не можу. Моїм одиноким бажанням є щоби Ваша Ексцеленція могли побачити мої праці, які я зібрав за час моїх студій, і оцінили наскільки заслужено користав я з добродійства Вашої Ексцеленції. Я переконаний, що в Парижі багато скористав і не мало навчився.

В початках липня гадаю вибиратися в дорогу.

Дякуючи Вашій Ексцеленції від щирого серця за одержані добродійства, залишаюся завжди зобов'язаний вдячністю.

Яків Струхманчук

1. ЦДІ Архів у Львові, Ф.358 чт., Оп.2, спр.101.
2. - « - , спр. 208.
3. - « - , спр. 259.
4. - « - , спр. 97.
5. - « - , спр. 287.
6. - « - , Оп. 1, спр.256.
7. - « - , Оп.2, спр. 228.
8. - « - , спр. 260.
9. Митці України. Енциклопедичний довідник. – К., 1992.